

Олександр Борисович НАУМОВ

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та маркетингу,
Херсонський національний технічний університет

Лариса Миколаївна НАУМОВА

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри зовнішньоекономічної діяльності,
Херсонський національний технічний університет

Ольга Володимирівна НАУМОВА

аспірант,
кафедра економіки, підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний університет

**ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ПРОМИСЛОВОЇ СФЕРИ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Наумов, О. Б., Наумова Л. М., Наумова О. В. Інституційне регулювання розвитку торговельно-промислової сфери економіки України. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 36-42.

Анотація

У статті розглянуто основні причини та наслідки деіндустріалізації національної економіки України. Проаналізовано вплив зовнішньоторговельної політики на динаміку розвитку вітчизняного промислового сектору. Виявлено особливості інтеграції галузей української економіки до міжнародних ланцюгів створення вартості. Обґрунтовано визначальну роль держави у формуванні сприятливих передумов для розвитку вітчизняної промисловості.

Ключові слова: промисловість; деіндустріалізація; зовнішня торгівля; міжнародні ланцюги створення вартості.

Oleksandr Borysovych NAUMOV

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Department of Management and Marketing,
Kherson National Technical University

Larysa Mykolaivna NAUMOVA

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Department of Foreign Economic Activity
Kherson National Technical University

Olha Volodymyrivna NAUMOVA

PhD Student,
Department of Economics, Entrepreneurship and Economic Security,
Kherson National Technical University

**INSTITUTIONAL REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF TRADE AND
INDUSTRIAL SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE****Abstract**

The article deals with the main causes and consequences of the de-industrialization of the national economy of Ukraine. The impact of foreign trade policy on the dynamics of the domestic industrial sector is analysed. Features of the Ukrainian economy sectors' integration into international value chains are defined. The decisive role of the state in the formation of favourable prerequisites for the development of domestic industry is justified.

Keywords: industry; deindustrialization; foreign trade; international value chains.

JEL classification: O17

Вступ

Упродовж останніх десятиліть економічна система України зазнала радикальних трансформацій: докорінно змінилась не лише структура ВВП, а й спеціалізація національних виробників на світовому ринку товарів та послуг. Однією з провідних тенденцій вітчизняної промисловості стала деіндустріалізація – скорочення кількості зайнятих та частки обробної промисловості у ВВП у зіставленні із зайнятстю та питомою вагою в ньому інших секторів економіки. Тренд у бік створення нових робочих місць у сервісному й інформаційному секторах одночасно із відповідним зменшенням зайнятості в первинному, аграрному, і вторинному, індустріальному (обробному), секторах вважається ознакою становлення високорозвинутих постіндустріальних економік Північної Америки та Західної Європи.

Однак, якщо в провідних країн світу деіндустріалізація розглядається як природний процес у перебігу поступального економічного розвитку, то українські реалії обумовлюють необхідність проаналізувати цей процес у конкретно-історичному, соціальному контексті й об'єктивно, чітко виявляти її причини та наслідки. Поняттєвий апарат феномену деіндустріалізації, крім власне визначення відповідного процесу, його причин та наслідків (прямих і опосередкованих), містить також розуміння видів, форм прояву і конкретних показників деіндустріалізації. Зокрема, розрізняють позитивну і негативну деіндустріалізацію. Позитивна є об'єктивним та закономірним результатом успішного економічного розвитку й асоціюється з підвищенням рівня життя. Негативна – це патологічний процес, таке структурне порушення економічної рівноваги, що перешкоджає реалізації економікою потенціалу її зростання чи повного використання її ресурсів й асоціюється зі стагнацією реальних доходів і збільшенням безробіття.

У цьому контексті дослідження причин та наслідків деіндустріалізації набуває актуального практичного значення, особливо з точки зору розв'язання завдань реіндустріалізації, що стоять на порядку денному економічної політики України. Позаяк вітчизняна економіка є відкритою (частка експорту й імпорту у ВВП сягає по 50-55 %), а серед різноманітних причин деіндустріалізації наукові джерела особливо вирізняють зовнішньоекономічний чинник, процес занепаду промислового сектору України вважаємо за доцільне дослідити у нерозривному взаємозв'язку з особливостями міжнародної спеціалізації та інтеграції у світові ринки товарів і послуг.

Мета статті

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу сучасних тенденцій, наявних у вітчизняних промисловому та зовнішньоторговельному секторах, виробити загальні рекомендації та запропонувати інструменти й механізми вдосконалення державного регулювання торговельно-промислового розвитку національної економіки України.

Дослідженню проблемних питань розвитку промислового сектору України присвятили свій науковий доробок низка вітчизняних вчених-економістів, зокрема О. В. Болотна [1], В. Є. Воротін [2], О. А. Ковтун [3], В. В. Стадник [4], А. В. Шевченко [5] та ін. Праці вказаних науковців містять ґрунтовний аналіз сучасних проблем промислового розвитку України та узагальнюють низку інструментів промислової, а також монетарної, бюджетно-податкової та інвестиційної політики, які покликані для того, щоб відновити позиції вітчизняної промисловості на засадах модернізації та інноваційного зростання.

Водночас зовнішньоторговельній політиці України присвячені наукові праці таких відомих вчених, як В. Г. Андрійчук [6], А. А. Мазаракі [7], Т. М. Мельник [8], А. П. Румянцев [9], О. І. Шнирков [10] та ін. Їх роботи містять всебічні аналітичні розвідки щодо розвитку зовнішньоторговельних зв'язків вітчизняних суб'єктів ЗЕД, особливостей формування і реалізації державними органами влади відповідної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі товарами й послугами. Також ними здійснено детальний розгляд конкурентних позицій України на світових товарних ринках, виявлено взаємозв'язок між динамікою розвитку вітчизняної економіки та кон'юнктури світового ринку.

Відаючи належне науковим напрацюванням вищеперелічених вчених, слід зазначити, що дослідження вітчизняного індустріального сектору в контексті формування та розвитку зовнішньоторговельної сфери національної економіки України досі докладно не розглядалось у фаховій літературі. Усвідомлення та детальний аналіз взаємозалежності та взаємозв'язку між зовнішньою торговельною і промисловою сферами вітчизняної економіки обумовлює необхідність подальших досліджень торгово-промислової політики України та розробки регуляторного інструментарію в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Зміни в структурі економіки України лише формально свідчать про її наближення до структури економічно розвинених західних країн і становлення постіндустріальної економіки. Насправді зміни, які відбулися в Україні після 1991 року, мали інволюційний характер і полягали у примітивізації господарського життя і негативній деіндустріалізації. Надзвичайно швидке зростання невиробничої сфери послуг фактично відбулось на шкоду реальному сектору економіки, не тільки не наближаючи суспільство до постіндустріального, а навпаки, відкинувши його на доіндустріальну стадію. Скорочення промислового виробництва, зменшення ролі й частки обробної промисловості в економіці України лише за змістом і соціальними наслідками аналогічні процесам деіндустріалізації в західних країнах, але принципово відрізняються причинами, що їх породили.

В економічно розвинених країнах процеси деіндустріалізації були зумовлені передусім прагненням ТНК до максимізації прибутків за рахунок використання дешевої робочої сили в країнах, що розвиваються, захистом екології своїх країн і об'єктивно розпочатим переходом до «постіндустріальної» економіки. Причини деіндустріалізації української економіки були зовсім іншими: руйнування міжреспубліканських економічних зв'язків України в рамках єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР, проведення радикальних ринкових реформ відповідно до імперативних неоліберальних розпоряджень МВФ і СОТ, прагнення нових власників отримувати прибуток максимально легким способом «сьогодні і зараз», як правило, на шкоду загальнонаціональним інтересам.

Економічною ціною деіндустріалізації України стало скорочення рівня зайнятості і декваліфікація робочої сили, руйнування виробничих потужностей та інфраструктури індустріальних центрів, створеної у прив'язці до потреб функціонування промислових підприємств. Це кількісне і якісне зменшення промислового і наукового потенціалу, без відновлення яких як бази подальшої реіндустріалізації неможливо реалізувати стратегію інноваційного розвитку економіки України [11, с. 45].

В умовах тотального падіння рівня життя населення, а отже, і попиту на внутрішньому ринку України, а також в умовах примітивізації вітчизняного виробничого потенціалу, основним джерелом доходів бізнесу стали поставки сировинної продукції або товарів з низьким рівнем обробки на міжнародні ринки. Дві третини експорту України – це сировина: 33 % складає аграрна та харчова продукція, 21 % – продукція чорної металургії і залізна руда, 3,6 % – необроблена деревина. Вага високотехнологічної продукції в промисловості країни неухильно знижується: з 4,6 % у 2014 р. до 4,3 % у 2016 р., а частка середньо- та високотехнологічної продукції впала з 15 % до 13,5 % [12].

Міжнародна практика показує, що світовий попит і світова ціна на товари з низьким рівнем доданої вартості мають тенденцію бути більш волатильними, ніж на товари з високим рівнем доданої вартості. Тому країни, які змушені підтримувати збалансованість національних економік на такій ненадійній основі, ризикують мати великі проблеми в економіці при різких змінах у кон'юктурі світового ринку. Значний вплив кон'юкттури світового ринку на вітчизняний експорт проявляється в тому, що темпи його приросту чи падіння зазвичай забезпечуються не стільки змінами в обсягах фізичних поставок (тобто розширенням національного виробництва, збільшенням продуктивності праці чи диверсифікацією експортних поставок), скільки ціновими індикаторами. Посткризовий характер економічного зростання в Україні засвідчив зміцнення позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках на основі насамперед цінової конкуренції, а не конкурентної боротьби технологій та інновацій: ціновий чинник формує майже 80 % загального обсягу приросту експорту [13, с. 51]. Очевидно, що за таких умов здобуті Україною конкурентні переваги на світових ринках залишаються нестійкими й мінливими, і це сильно загрожує стабільності функціонування вітчизняної економіки.

Відсутність у вітчизняній економічній моделі належних стимулів до інноваційного розвитку чи хоча б до адекватних змін у відповідь на зовнішні виклики позбавляє національну економіку України рештків конкурентних переваг, механізми забезпечення яких й без того в умовах глобалізації світової економіки ускладнюються у зв'язку з постійно зростаючим конкурентним тиском на світових ринках [14]. Пасивно-анемічні дії у системних процесах розвитку світової економіки об'єктивно визначають упосліджено-периферійні місце і роль України, звужуючи можливості брати участь у стратегічних високоєфективних видах виробничо-експортної діяльності на засадах використання інноваційно-технологічного конкурентоздатного потенціалу.

Показовим у цьому випадку є розгляд виробничо-експортного потенціалу української економіки крізь призму технологічних укладів (табл. 1).

Таблиця 1. Структура виробництва та зовнішньої торгівлі України промисловими товарами відповідно до технологічних укладів, %

Показники	У % до загального обсягу відповідно до технологічного укладу			
	III	IV	V	VI
Виробництво	57,9	38,2	3,8	0,1
Експорт	66,1	29,3	4,5	0,1
Імпорт	27,6	59,1	13,1	0,2

*За даними [12].

Відповідно до III (57,9 %) і IV (38,2 %) технологічного укладів, що вичерпали себе в розвинених країнах ще в середині 1970-х рр., в Україні виробляється понад 96 % промислової продукції. Частка продукції вищих технологічних укладів в економіці країни становить: 3,8 % – для V-го і 0,1 % – для VI-го. У структурі експорту та імпорту продукція III-го і IV-го технологічного укладів теж є переважаючою – відповідно 95,4 і 86,7 % – з тією різницею, що експортується Україною переважно продукція III-го (66,1 %) укладу (чорна металургія, електроенергетика, залізничний транспорт, неорганічна хімія тощо), а в імпорті переважає продукція IV-го (59,1 %) укладу (органічна хімія, кольорова металургія, автомобілебудування, атомна енергетика). У структурі імпорту продукція V-го укладу складає 13,1 %. Зважаючи на те, що на розвиток виробництва цієї групи товарів з-поміж товарів інших укладів в Україні припадає всього 4,5 % інвестицій й 6,1 % капітальних вкладень на технічне переозброєння й модернізацію. Така частка в імпорті пояснюється насамперед потребами населення у відповідній продукції – електронному обладнанні, обчислювальній техніці, інформаційних послугах тощо, виробництво яких в Україні фактично знищено.

Як наслідок, відповідні позиції вітчизняна економіка посідає також у міжнародних ланцюгах створення вартості, концепція яких описує повний спектр заходів, які здійснюється міжнародним бізнесом у процесі всього циклу виробництва товару, починаючи від ідеї його створення і закінчуючи випуском продукції кінцевого використання. Ця послідовність містить такі етапи, як проектування, всі стадії виробництва, маркетинг, збут, сервісне і гарантійне обслуговування споживача готової продукції. Завдяки зосередженню на послідовності всіх етапів діяльності зі створення доданої вартості, від проектування виробництва до кінцевого споживання, аналіз крізь призму ланцюгів вартості забезпечує цілісне уявлення про функціонування глобальної індустрії на сучасному етапі [15; 16].

У системі міжнародного поділу праці Україна знаходиться на початкових (ресурсно-сировинних) ланках ланцюгів формування вартості, створюючи незначний обсяг доданої вартості на міжнародному товарному ринку. Натомість у структурі імпорту переважає продукція кінцевого використання, яка очевидно характеризується значною часткою доданої вартості в ній. Частка сировини в експорті складає 24,1 %, проміжної продукції – 44,7 %, а готова продукція становить лише 16 %. Як наслідок, лише 20 %

експорту приносить близько 80 % валютної виручки від нього. Що стосується структури імпорту, то сировина і напівфабрикати становлять у ній відповідно 10,4 і 19,3 %, а готова продукція – 50,2 % [17; 18]. Це формує для вітчизняної економіки підґрунтя для нерівномірного міжнародного обміну товарами і послугами, закономірними наслідками чого стають хронічні проблеми з негативним сальдо платіжного балансу, дефіцит валютних та інвестиційних ресурсів та технологічна відсталість економіки.

З огляду на зазначені проблеми, актуальності набуває визначення механізмів регуляторної торговельно-промислової політики держави, які сприятимуть усуненню структурних диспропорцій зовнішньої торгівлі та виробничо-експортного потенціалу України, а також сприятимуть активній інтеграції вітчизняної економіки у глобальне економічне середовище шляхом залучення у міжнародні ланцюги формування вартості на якісно новому рівні. Основними такими механізмами, на нашу думку, повинні стати:

- активне створення індустріальних парків та надання широкого кола податкових преференцій його учасникам, зокрема забезпечення пільгового ввезення на територію парків іноземного інноваційного обладнання, надання податкових канікул резидентам парків;
- реформування системи державного замовлення в Україні з метою активізації попиту на вітчизняну продукцію переробної промисловості і, таким чином, практичне забезпечення статті 13 Господарського кодексу України, де чітко визначено: «Державне замовлення є засобом державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності»;
- створення та запуск роботи вітчизняного експортно-кредитного агентства як механізму пільгового кредитування, страхування і гарантування експорту вітчизняних товарів з високим рівнем доданої вартості;
- введення в дію положень новітньої Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі (Trade Facilitation Agreement), підписаної IX Міністерській конференції СОТ у м.Балі в 2013 р., що сприятиме зменшенню транзакційних витрат вітчизняних виробників у міжнародній торгівлі;

Висновки та перспективи подальших розвідок

Як видно, період ринкових реформ в Україні обернувся величезними економічними й соціальними втратами. І хоча темпи деіндустріалізації до кінця цього двадцятиліття уповільнилися, сам процес не завершився. Політична й економічна напруженість в Україні посилюється невизначеністю і непередбачуваністю зовнішніх інтеграційних процесів у контексті вибору головного напрямку співпраці. Однак за всієї важливості ролі інтеграційного вибору України в міжнародних економічних відносинах головним чинником залишається внутрішня політика держави із забезпечення реального економічного і соціального розвитку, не декларування необхідності модернізації й інноваційного розвитку економіки, а реальне забезпечення цього курсу на засадах науково обґрунтованої промислової і технологічної політики. Це потребує твердої політичної волі та реальної зацікавленості влади в реіндустріалізації української економіки і реалізації стратегії інноваційного розвитку шляхом здійснення комплексної та виваженої торгово-промислової політики.

Список використаних джерел

1. Болотна О. В., Ларіна Т. Ф. Проблеми підвищення конкурентоспроможності промислового сектору в Україні: роль держави. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9(1). С. 72-76.
2. Воротін В. Є. Модифікація промислового сектору України як об'єкту державного управління: теоретичні питання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1(2). С. 43-48.
3. Ковтун О. А. Державна промислова політика як складова процесу модернізації реального сектора економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 6. С. 87-92.
4. Стадник В. В. Структурно-технологічне трансформування промислового сектора економіки України: проблеми і перспективи в контексті євроінтеграційних процесів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4(2). С. 86-91.
5. Шевченко А. В. Пріоритети та інструменти державної промислової політики в забезпеченні відновлення зростання реального сектора економіки України. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 72-76.
6. Андрійчук В. Г., Іванов Є. І. Місце і роль нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі у формуванні глобального торговельного середовища на сучасному етапі розвитку світового господарства. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 117. Ч.2. С. 92-101.
7. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі. Київ: КНТЕУ, 2010. 469 с.

8. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: монографія. Київ: КНТЕУ, 2007. 395 с.
9. Румянцев А. П., Яремович П. П. Сучасні напрями розвитку світових товарних ринків. *Стратегія розвитку України*. 2015. № 2. С. 15-18.
10. Шнирков О. І., Резнікова Н. В. Проблема трансформації товарної експортної спеціалізації України в умовах пошуку нових ринків збуту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124(2). С. 121-129.
11. Арсеєнко А., Петрушина Т. США й Україна: сценарії деіндустріалізації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 2. С. 23-47.
12. Товарна структура експорту України (щоквартальна інформація). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році: щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. Київ: НІСД, 2012. 256 с.
14. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L., Glushko O. V. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Scientific Papers of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2017. №4. pp.75-80.
15. Хоу Тецзянь, Гришова І. Конкурентні війни бізнесу в умовах стрімкого розвитку цифрової економіки та фінансового інжинірингу. Цифрова економіка: тренди та перспективи : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції [Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.]. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. С.120-122
16. Гришова І. Ю., Стоянова-Коваль С. С. Аналітичне забезпечення економічного розвитку підприємств з позицій інвестиційної привабливості. *Проблеми і перспективи економіки та управління* : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. № 2 . С. 195-204.
17. Гужва І. Ю. Механізми активізації участі вітчизняних експортерів у глобальних ланцюгах доданої вартості. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. №6 (169). С. 208-213.
18. World Integrated Trade Solution. URL: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/Country/UKR/Year/2013/Summary>.

References

1. Bolotna, O. V., Larina, T. F. (2013). Problemy pidvyshchennya konkurentospromozhnosti promysloвого sektoru v Ukraini: rol' derzhavy. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, 9(1), 72-76. [in Ukrainian].
2. Vorotin, V. Ye. (2013). Modyfikatsiya promysloвого sektoru Ukrayiny yak ob'yektu derzhavnogo upravlinnya: teoretychni pytannya. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti*, 1(2), 43-48. [in Ukrainian].
3. Kovtun, O. A. (2010). Derzhavna promyslova polityka yak skladova protsesu modernizatsiyi real'noho sektora ekonomiky. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 6, 87-92. [in Ukrainian].
4. Stadnyk, V. V. (2015). Strukturno-tekhnolohichne transformuvannya promysloвого sektora ekonomiky Ukrayiny: problemy i perspektyvy v konteksti yevrointehratsiynnykh protsesiv. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, 4(2), 86-91. [in Ukrainian].
5. Shevchenko, A. V. (2016). Priorytety ta instrumenty derzhavnoyi promyslovoi polityky v zabezpechenni vidnovlennya zrostannya real'noho sektora ekonomiky Ukrayiny. *Biznes Inform*, 1, 72-76. [in Ukrainian].
6. Andriychuk, V. H., Ivanov, Ye. I. (2013). Mistse i rol' netaryfnykh zakhodiv rehulyuvannya mizhnarodnoyi torhivli u formuvanni hlobal'noho torhovel'noho seredovyschcha na suchasnomu etapi rozvytku svitovoho hospodarstva. *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 117(2), 92-101. [in Ukrainian].
7. Mazaraki, A. A., Mel'nyk, T. M. (2010). *Rehulyatorna polityka u sferi zovnishn'oyi torhivli*. Kyiv: KNTEU, 2010. 469 s. [in Ukrainian].
8. Mel'nyk, T. M. (2007). *Mizhnarodna torhivlya tovaramy v umovakh hlobal'noyi konkurentsyyi*. Kyiv: KNTEU. [in Ukrainian].
9. Rumyantsev A. P., Yaremovych P. P. (2015). Suchasni napryamy rozvytku svitovykh tovarnykh rynkiv. *Stratehiya rozvytku Ukrayiny*, 2, 15-18. [in Ukrainian].
10. Shnyrkov, O. I., Reznikova, N. V. (2015). Problema transformatsiyi tovarnoyi eksportnoyi spetsializatsiyi Ukrayiny v umovakh poshuku novykh rynkiv zbutu. *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 124(2), 121-129. [in Ukrainian].
11. Arseyenko, A., Petrushyna, T. (2014). SShA y Ukrayina: stsenariyi deindustrializatsiyi. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketynh*, 2, 23-47. [in Ukrainian].
12. *Tovarna struktura eksportu Ukrayiny (shchokvartal'na informatsiya)*. (2018). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [in Ukrainian].
13. *Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyschche Ukrayiny u 2012 rotsi*. (2012). Shchorichne poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].

-
14. Gryshova, I. Yu., Shestakovska, T. L., Glushko, O. V. (2017). The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Scientific Papers of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4, 75-80. [in Ukrainian].
  15. Khou, Tetszyan', Gryshova, I. (2018). *Konkurentni viyny biznesu v umovakh strimkoho rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky ta finansovoho inzhynirynhu*. Tsyfrova ekonomika: trendy ta perspektyvy : materialy Mizhnarodnoyi naukovoopraktychnoyi konferentsiyi [Ternopil', 25 zhovtnya 2018 r.]. Ternopil': Osadtsa Yu. V., 120-122. [in Ukrainian].
  16. Gryshova, I. Yu., Stoyanova-Koval', S. S. (2015). Analychne zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku pidpryyemstv z pozytsiy investytsynoyi pryvablyvosti. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, 2, 195-204. [in Ukrainian].
  17. Huzhva, I. Yu. (2015). Mekhanizmy aktyvizatsiyi uchasti vitchyznyanykh eksporteriv u hlobal'nykh lantsyuhakh dodanoyi vartosti. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, 6 (169), 208-213. [in Ukrainian].
  18. *World Integrated Trade Solution*. (2013). URL: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/Country/UKR/Year/2013/Summary>.

Стаття надійшла до редакції – 03.12.2018 р., прийнята до друку – 17.12.2018 р.